

E D E B İ Y A T / R O M A N

Babamın Masalı

Bir Osmanlı Kadınının İlk Yolculuğu

Tülay Uluser



“İşte bir taraftan şu me’yûsiyyet diğer taraftan vatanıma olan hubb u gayret nihâyet kendime bedel o şüc’ân-ı vatana mûrâne bir hediyecik tedârik itmek arzûsuyla şu varakpâreyi tesvîde cesâret virdi.”

[İşte bir yandan şu umutsuzluk, diğer yandan vatanıma duyduğum sevgi ve bir şeyler yapma isteği bana, doğrudan onların yanlarında yer alamamam da, o vatan yiğitlerine karınca kararınca bir armağancık verebilmek arzusuyla şu önemsiz satırları karalama cesareti verdi.]



Vakit, gecenin sabaha teslim olduğu saatler. Yeniköy sahili boyunca yan yana dizilmiş, kimi iki kimi üç katlı, cephesi dar uzun pencerelerle bezeli, çıkmaları denize uzanmış yalılardan biri.

Uyku tutmayan Zafer Hanım salon cumbasında, sedire hafifçe kaykılarak oturmuş, Beykoz sırtlarından Boğaz’ın mavi sularına doğru yayılan günün uyanışını seyrediyor. Muhtemelen hayal dünyasının derinlerine dalıp gitmiş.

Halen gündüz kıyafetiyle. Gece boyunca yalnızlığını paylaşan roman, sedirin yanı başındaki yazı çekmecesinin üstünde duruyor; Namık Kemal’in *İntibah*’ı. Açık pencerelerden içeri dolan serin esinti sayfaları bir o yana bir bu yana çevirmekte. Tabiat tasviriyle başlayan ilk satırların yanına kısa notlar düşülmüş. Kitabın altındaki gazete ikiye katlanmış, başlığında Stamboul yazıyor: 15 Mayıs 1877 tarihli. “... İzmir limanında, İngiliz, Fransız, İtalyan... donanma[sına] mensup savaş gemilerinin demir[lediği]...” diye başlayan havadisın

altı çizilmiş. Kitabın arasından gözüken davetiyenin köşesine, gelişigüzel birkaç kelime yazılmış: *1284 Mayıs, vatan aşkıyla yanan bir kadın sergüzeşti.*

Zafer Hanım uzakları seyreden gözlerini yavaşça kapatıyor. Göz kapakları rüyadaymış gibi kıpır kıpır. Nefesini dahi unutup içini seyre dalıyor, ta ki deniz kokan havayı gayri ihtiyari ciğerlerine çekene kadar. Yavaşça sedirden kalkıp kütüphane odasına geçiyor. Şimdi Paşa'nın çalışma masasında. Hokka takımının gümüş tepsisini kendine doğru çekiyor, emin bir tavırla kalemini mürekkebe batırıyor, pencere kafeslerinin arasından süzülen gün ışığı eşliğinde yazmaya başlıyor:

“Bin iki yüz seksen dört sene-i rûmîsi Mayıs ibtidâlarında yani evvel-i bahârın kemâle resîde olduğu öyle bir mevsimde malûmdur ki tabiatın güzelliğinden insanın kesb-i lezzet itdiği gibi hiçbir sûrette mütelezziz olamayacağı bir vakitte muktezâ-yı tâlîim ömrümün yarısını yalnız geçirdiğim gibi yine yalnızca kalmış alesseher yalnız salonunun deniz tarafındaki penceresi önünden etrâfi seyr ü temâşâ iderek deryâ-yı hayrete dalmış idim...”

Balıkçı kayıklarından yükselen şükür nidaları uğultu hâlinde günü yavaş yavaş hareketlendirmekte. Yazmayı kesip satırlarını gözden geçiriyor. Bir heyecan dalgası dolanıveriyor vücudunda. Hissiyatını kâğıda dökmesi münasip mi? Kadın olarak eline kalem almaya cüret etmesi, bu da kâfi gelmezmiş gibi, mahremine kelimelelere açması...

Lakin onu şevke getiren hisleri alev alev yüreğini kasıp kavuruyor. Hayır, ağlamayacak! Yine de gözlerinin buğulanmasına engel koyamıyor. Heyhat, uzaklarda birbiri ardına uçup ufukta kaybolan göçmen kuşlar gibi olamayacak hiçbir surette, hiçbir vakit! Üstelik vatanını yutmaya niyetlenen “bela selinin önünde duvar gibi yüksel[ip]” dimdik duramamak, “silah [dahi] tut[ama]mak”! İşte bu acizlik hâli var ya, daha da yaralamış biçare ruhunu...

Kalemimi sıkıca kavırıyor. Yaradan'ın nadir kullarına bahsettiği yazmanın sihriden istifade etmeye bu sefer kararlı. Kelimeleriyle âlemler var edebilir, söyleyemediklerini söyletebilir, yaşayamadıklarını yaşatabilir, hatta hatta hayat tecrübelerini, cümle vukufunu öğretebilir. Bunları düşününce arzu ettiği diyarlara uçup istediği dala konan kuş gibi yüreği kanatlarıveriyor.

“... Böyle birbirine tamâmıyla zıt olan iki hâlin neden vukûa geldiğini zihnimde tecrübe etdim ve hâl-i mahzûniyet, geçen günlerimi tabiâtın güzelliklerinden istifâde idemiyerek gayb ü telef eylediğimden ve mahzûziyyetin dahi gelecek günümü her hâlde lezâiz-i tabiiyyeden hissemendideceğimden ileri geldiğini tefehhüm eyledim...”

Eseri mi kâğıda dökülenler, yoksa istikbaline dair arzuları mı, şu an ayırt edemiyor; lakin kaleme sarılmanın hüznü ruhuna şifa vereceğinden ümitli.

Kabuli Paşa'sının acısı henüz çok taze. Efendisine hasretliği için için yanan kor parçası. Yaşarken de hasretti, Devlet-i Aliyye'nin makbulü olması sebebiyle. Buyurgan ama bir o kadar nazik seslenişinin maziye karışmasına bu yüreği nasıl dayanacak?

Osmanlı İmparatorluğu zor zamanlar yaşamakta. Üç kıtaya yayılmış devasa görüntüsünün içinde fırtınalar kopuyor, dağılıma yoluna girmiş.

Osmanlı saltanatını asrileştirip Avrupa ayarına getirme iddiası ile 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı, tereddütle atılan adımlardan ibaret kalmış, geri planındaki "hukuk müsavatına dayanan Osmanlı Birliği" hayalden öteye geçemiyor.

1870'li yılların başına gelindiğinde, Sadrazam Âli Paşa'nın vefatı sonrası, siyasi ve iktisadi vaziyet iyice şirazesinden çıkmış durumda. Birbiri ardına gelen isyanlar parçalanmalarla sonuçlanmakta veya siyasi buhranlar savaşa dönüşmekte, tıpkı Ruslara karşı yürütülen '93 Harbi gibi.

Hali hazırda edebiyat dünyası da vaziyete ayak uydurmuş. Güllü Agop'un Gedikpaşa Tiyatrosu'nda vatanseverlik oyunları sahnelenmekte. Osmanlı, modernleşme çabalarıyla Avrupa'dan kesip yapıştırdığı birçok yeniliği hayatına eklemeye devam etmekte. Fransızca roman tercümeleri revaçta; *Leyla ile Mecnun*'ların, *Mesnevi*'lerin, *Binbirgece Masallar*'nın beslediği hayalperest dünya çoktan bırakılmış. Şinasi, Şemsettin Sami, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi gibi eli kalem tutanlar "efkâr-ı ammenin terakkisi" derdiyle yazıyor. Gerçek hayattan esinlenen romantizmle tanışmışlar. Bu akımın etkisiyle roman yazma yolunda henüz adım atmaktalar.

Osmanlı kadını ise, yaşmağın, feracenin, çarşafın, duvarların, kafeslerin ardına itilmiş. Roman dünyasında var olabileceği, değil akla gelmek, hayal dahi edilemiyor.

İşte o günlerde...

Zafer Hanım eline kalemini almış, romanının ilk satırlarını yazıyor!

1700'lü yılların başları...

Osmanlı, geniş topraklara yayılmış imparatorluğunda, dışarıya karşı kapalı bir kutu. Elçi tayin etmiyor; fakat elçi gönderilmesine göz yumuyor.

O yıllarda Lady Mary Wortley Montagu, İngiliz Sefiri olan eşinin görevi nedeniyle İstanbul'dadır. Ferace ve yağmağa bürünüp şehri gezer, izlenimlerini Avrupa'daki yakınlarına ardı ardına yazdığı mektuplarla anlatır. Tanık olduğu İstanbul portresini abartısız, dürüst bir dille gözler önüne serme çabasındadır:

"... Hamam, Türk kadınlarının kahvehanesi gibi, şehrin bütün havadisi buradan geçiyor; çayırarda yaşanan keyfe şaşmamak imkânsız, kilim serip oturuyor, çalıp söylüyor, kahve içiyorlar; bu adamlar hiç roman okumuyorlar; yangın ve vebayı her yıl Mekke'ye hacca gittiklerine itikat edilen leyleklerin, sokaklarına yuva yapmasıyla savuşturduklarını söylemeleri, inanılmaz; ölünce mal mülk padişaha intikal ediyor diye evlerin dışı özensizse de, içinde sürdürdükleri hayatın naifliği, yemek sonrası serpilen gülsuyu ve hediye edilen oyalı peşkir ile hemen gözler önüne seriliyor; antik Yunan sikkelerini eritip tencere veya kazan yapmak yerine biriktirilip koleksiyon yapmama hayret edenlere şaşmamak ne mümkün; zengin evlerindeki küçük yaşta alınan köleleri yetiştirmek için gösterilen ihtimama gözlerimle şahit oldum; bizde evlenmeden çocuk sahibi olmak ne kadar ayıpsa burada evli kadının doğurmaması o kadar ayıp, hatta ihtiyar kabul ediliyor; kadınların ziynetleri o kadar çok ki, şaştım kaldım, yarısı Kraliçemizde yok; parayı kazanmak kocanın, israf kadının vazifesiymiş, hayıflanmamak elde değil; minderin

rahatını keşfedince sandalyeden vazgeçtim; kulağa çalınan dil tenevvüsü Babil Kulesi'ne benziyor; Türklerin zevki kendi zevkimizden farklıysa, fenalığına mı delalet eder, Türkler hayattan istifadenin yolunu biliyor ...”

Konağına misafir olduğu bir paşanın zevcesi İspanyol asıllı çıkınca, masal gibi macerasından heyecanlanmıştı. Kız kardeşine yazdığı mektubunda bundan sitayişle bahseder:

“... çok garip bir sergüzeşt; o derece ki size nakletmekten kendimi alamadım. Bu kadın İspanyol'muş. Napoli'den gemiyle seyahate çıkmış, yolculuğu sırasında Cezayirli korsanlara esir düşmüş, sonra da Osmanlı paşasına ...”

Lady Montagu'nun, Şubat 1717'den Haziran 1718'e dek süren mektupları, 1762 yılında kitap olarak basılır ve Avrupa'da büyük sükse yapar. *Korsanlar tarafından kaçırılan ve Osmanlı haremine cariye edilen İspanyol kız hikâyesi*, Konstantiniye'yi tanıma hevesiyle bu kitabı okuyanların merakını çekmiş olabilir.

Bu tarihten yaklaşık yüz sene sonra, rivayet odur ki, Fransız asıllı Aimée du Buc de Rivéry, seyahat ettiği gemiden Cezayirli korsanlarca kaçırılır ve Osmanlı Sarayı'na hediye edilir. Saray'da bu köleye *Nakşidil* adı verilmiştir. II. Mahmud'un analığı olmuş, oğlunun padişahlık makamına gelmesiyle, valide sultanlığa kadar yükselmiştir.

Bir asır sonrası, 1811 yılı başları, Paris...

Babası esir taciri olan, kendisi Fransız edebiyatında romantizm akımının babası kabul edilen François-René de Chateaubriand, İstanbul hatıralarını içeren kitabını matbaya teslim eder.

Hatıratında, beş sene önce yaptığı doğu seyahatindeki en büyük şaşkınlığını, “İstanbul sokaklarında hiç kadın göremedim” diye ifade etmiştir.

Yolculuđa çıkmadan önce İngiliz kadın seyyah Lady Montagu'nun anılarını okumuş olabilir. Elli senedir Avrupa'da pek revaçta olan, elden ele gezen bu hatırat, Fransızca'ya henüz çevrilmiştir.

Chateaubriand'ın doğa tasvirlerini ve duyguları aktarıırken kullandığı dil oldukça çarpıcıdır. Bu üslubuyla Victor Hugo'yu, Lamartine'i ve birçoklarını, hatta Namık Kemal'i derinden etkileyecektir.

Ve 1811 yılının sonlarına doğru, İstanbul...

Hikâye başlıyor...

Soğuk bir kış günü... Cumbaları neredeyse birbirine değecek kadar yakın evler arasında akıp giden daracık İstanbul sokakları; yazları toz toprak, kışları çamur deryası.

İşte bu sokaklardan birinde, Necip Ahmet Efendi omuzlarını düşürmüş, ağır adımlarla Şehzadebaşı'ndaki konağına doğru yürüyor. Yağmur ve keskin rüzgâr, soğuğu ziyadesiyle hissettirmekte, gayri ihtiyari adımlarını sıklaştırıyor. Bir yandan da kendi kendine söylenmekte...

Zamanında saraya geliş macerası kulaktan kulağa, ağızdan ağza yayılan Nakşidil Sultan'ın kendisini sırdaş yapması olacak şey değil, "akıl havsala almaz yahu" diyor. "Farkına varsalar ya, neler neler gelir başıma." Düşünmek bile istemiyor. Değil saraydaki kâtiplik işini, kellesini kaybetmeye kadar gideceğini adı gibi biliyor.

Bilmediği ise zaten tahayyülünün ötesi bir şey...

Nakşidil Sultan'la arasındaki bu sır vesilesiyle, henüz dünyaya dahi gelmemiş kerimesi, yıllar yıllar sonra roman yazmaya cüret edecek...

Necip Ahmet Efendi, Burmalımesjid Camii Sokağı'na döndüğünde duruyor, konağı biraz ileride. Nefesleniyor. Ev halkının ağzına laf vermemeli. Kafasını toparlamaya çalışıyor.

Bugün, Nakşidil Sultan'ın huzuruna çağırılana kadar sıradan bir gündü. Tüccar defterleri ile sultanın masraf defterini karşılaştırıp tetkik etmiş, sahihliğini belirten kethüda mührünü basmış, geriye sultan şerhini tamamlamak kalmıştı. Her vakit yaptıkları gibi kafes paravanın ardından Sultan Hanım'la konuşup hallediverecekti. Huzura alındıktan sonra, Nakşidil Sultan etrafındaki hizmetkârları bir el işareti ile odadan çıkartmış, paravanın ardına geçip kısık bir sesle konuşmaya başlamıştı.

“Ahmet Efendi mühim bir husus var.”

Evet, çok mühim! Mütemadiyen huzura gelecek, ta ki bitene kadar. Has adamı, kâtibi, kethüdası, sadece ona güvenebilirmiş bu hususta. Hatıralarını yazdırmak istiyormuş; çocukluğu, kaçırılışı, saraya gelişi, valide sultanlık makamına ermesi... Zinhar Sultan Mahmut'un kulağına gitmemeliymiş. İşte orası çetrefil, padişahıtan habersiz ne yapılabilir ki!

Şimdi konak kapısının önünde yüreğine çöreklenen evhanın bir nebze dağılması ümidiyle tekrar nefesleniyor, lakin nafi!

Zevcesi her vakit gülen çehresiyle kapıyı açmış, buyur ediyor. Efendisinin ayak sesini bilir, karşılamaya muhakkak gelir. Afife Hanım hal hatır sormaya niyetleniyor. Vazgeçiveriyor hemen. Görüldüğü kadarıyla efendisi sıkıntılı bir günü geride bırakmış.

Afife Hanım, o akşam konak halkı yattıktan sonra, efendi-

sinin derdine ortak olacak. Ağzını sıkı tuttuğu sürece, “Alimallah bu işin de üstesinden gelirsin” mealinde lakırdılarla, efendisinin de kendisinin de yüreğini ferahlatmaya çalışacak gece boyu.

“Velev ki sultan sordu, saklamaz söyleyiverirsin. Padişah hazretlerinden gizli saklı mı olur?”

Gecenin sakinliği mahalle bekçisinin demir uçlu bastonunu sokak taşlarına vurarak çıkardığı tak tak sesiyle bölünüyor. Uzaklarda başka bir bekçi aynı hareketle mukabele ediyor.

Sıkı sıkıya kapatılmış selamlık perdelerinin arasından ince bir ışık sızmakta. Afife Hanım aylardır sessizlik yemini etmiş, ne merak ediyor ne de ev halkını yaklaşıyor.

“Efendibabanız çok çalışıyor, bir de biz meşgul etmeyelim.”

Az vakit değil, tam tamına bir sene yedi aydır berdevam... Nakşidil Sultan içinden geldiği gibi anlatıyor başından geçenleri. Bazen ara veriyor, haftalar geçiyor. Ahmet Efendi, konağında yazmaya devam ediyor, Sultan Hanım’ın verdiği küçük kâğıtlara bakarak.

İşte o gecelerden biri. Yazı çekmecesinin yanındaki minderde, dizinin üstünde yazıyor. Temize çektiği sayfalardan biri daha bitmek üzere, kalemini birkaç kere hokkaya batırıyor. Mütemediyen fısıldamakta, dua eder gibi, tembih ediyor kendi kendine:

“Herkesin bildiği kalmalı aklında. Martinik’te doğmuş, Frengistan’da bir manastırda rahibelerin arasında yaşamış bir süre, ailesi böyle istemiş, geri dönüş yolculuğunda bindiği gemiye Cezayirli korsanlar saldırmış, esir düşmüş, sonra Osmanlı padişahına cariyeye edilmek üzere İstanbul’a gönderilmiş.”

İşte bundan fazlası suya yazılmış gibi akıp gitsin ki, soran olursa gönül rahatlığıyla “bilmiyorum” diyebilsin. Lakin kafasına kazınan bir şey var; unuturum derse yalan olur. Nakşidil Sultan diline pelesenk etmiş, habire tekrarlar durur.

“Vatanıma dönmek istiyorum. Seneler de geçse... Padişah analığı, valide sultanlık falan, hepsi nafile! Çerkez cariyeler gibi terliğimi kapının önüne bırakır, tek bir kırık iğne alma-

dan, arkama bile bakmadan çeker giderim. Yeter ki vatanıma geri dönebileyim... Bu lakırdımı yazmaktan imtina etmeyiniz Ahmet Efendi. Ne duruyorsunuz? Yazınız.”

Necip Ahmet Efendi, geriye yaslanıyor. Şu an bile Sultan Hanım'ın sesi kulağında çınlıyor. Anlattığı her şey aklına mihlandı, kendi kendine ettiği tembihler kifayetsiz kaldı. Gözleri yorgun, parmaklarında hal derman yok, yüreği sıkkın, kafası dumanlı.

Seneler öncesinden seslenen Arap şair Ebû Firâs'ı düşünüyor. Konstantiniye'deki esaretliğinde “Rum'da mukim ama kalbi Şam'dadır” diyerek, vatan hasretini boşuna nakşetmemiş şiirine... Sultan Hanım da her lafının nihayetinde “ah” çekip vatan hasretini dillendirmiyor mu? Osmanlı Sarayı'nda mukim, ama kalbi vatanında!

Doğduğu, büyüdüğü topraklar ziyadesiyle mühim ki ne din diyor ne de sefahat aklını çelebiliyor, varsa yoksa vatanı!

Derin düşüncelere dalıyor. Onun kafasında bir dâr-ül İslâm var, gerisi dar-ül harb. Memâlik-i Osmaniyye'den başka âlem mi var, “vatanım” diye direktir bu kadıncağız?

Hatırat bittiğinde dört parmak kalınlığında kâğıt destesi olacak.

Huzura çıktığında Nakşidil Sultan sabırsızca uzanıp elinden alıverecek. Kendi el emeği nakışlarla süslediği erguvan rengi kadife kesenin içine özenle yerleştirip göğsüne sıkıca bastıracak. Gözlerinde çocukça pırıltıyla bakıp soracak:

“Dile benden ne dilersen Ahmet Efendi.”

Ne dileyecek ki, sır kılması, daha doğrusu başının omuzları üstünde kalması yeterli.

“Sağlığınız Yüce Sultanım.”

Beş sene mi geçti, yedi sene mi, çok emin değil.

“Ne fark eder?”

Adımları hızlanıyor.

“Sultan Hanımım başım üstüne de...”

Duruyor, nefesleniyor. “Bu yükün altından nasıl kalkarım yahu!”

Necip Ahmet Efendi sızlanıyor, ürkmüş, çaresiz. Kaftanının altına bir şey saklamış. İvedilikle konağına ulaşmak istiyor.

Nakşidil Sultan’ın hastalığının devası yok, diyorlardı son günlerde. Bu hâliyle huzura çağırınca, huylanmıştı, boş çıkmadı. Huzurda başı önünde kaldı, ola ki gece karası suratlı kızlar ağasının gözlerine rast gelmemek için. Nakşidil Sultan yattığı yerden bakışlarıyla odadan çıkarttı hepsini, kimseler kalmamıştı. Yine Sultan Hanım ve Necip Ahmet Efendi.

“Yanıma gel Ahmet Efendi... İhtimamla dinle... Sırrıma sonuna kadar sadık kaldın... Tanrı seni ve aileni korusun.”

Kelimeler kesik kesik çıkmakta. Güçlülkle elini oynatıp biraz daha yaklaşmasını işaret etmişti.

Nakşidil Sultan bunca sene hatıratını gözü gibi saklamış. Ortaya çıkarmaya cesaret edememiş. Sultan Mahmud’a sözünün geçtiği saray dedikodularından aşikâr, lakin hatıratı padişah bile bilmiyor, çünkü oğluna söyleyememiş. Valide sultanlığı beyhude, “gavur icatlarını padişahın kafasına sokan köle” yaftası yapışmış kalmış. Hakikat mi? Evet! Peki, bir kadının hatıralarını, duygularını, üzüntüsünü, sevincini, velhasılıkelam bilcümle hissiyatını helalinden başkasının bilmesi caiz mi? Hayır! Hele tabedilmesi, haşa sümme haşa!

“Seneler var ki kâtipliğimi yapmıştın. Şimdi bu hatıratımı al, sakla... Elbette neşri kâbil bir vakit gelecek... İşte o vakit...”

Cümle âlem okusun... Bu sana... Vasiyetim! Sadık âdemsin, bilirim. Vefanı da...”

Nakşidil Sultan’ın belki de son sözleri. Necip Ahmet Efendi, Sultan Hanım’ın işaret ettiği kadife keseyi kaftanının altına gizlediği gibi huzurdan çıkmıştı.

Şimdi her adımında keseyi taşıyan eli değil, yüreği ağır-
laşıyor sanki. Sokaklar daha bir dar, ağustos sıcağı öte yan-
dan... Sanki konağın yolu uzadıkça uzuyor. Bezgin, bıkkın...
Selamlığa zor atıyor kendini. İlk iş keseyi yazı çekmecesinin
en altına yerleştirip kilitleyiveriyor.

Necip Ahmet Efendi hatırlamak dahi istemeyecek. Üzeri ih-
timamla işlenmiş nakışlarla, değerli taşlarla bezeli, erguvan
rengi kadife keseden kati suretle kimselere bahsetmeyecek.
Ta ki dünya nefesinin tükendiği ana geldiğini hissedinceye
kadar...